

НОВАК ЖИВКОВИЋ

СТАРОВЛАШКИ НЕМИРИ И ПРИКЉУЧЕЊЕ ДЕЛА СТАРОГ ВЛАХА СРБИЈИ

Стари Влах, укључив села преко Увца и Нову Варош, доживео је 1833. године судбоносни преокрет. Још од проласка пограничних комисија се знало да се ради на прикључењу Србији, али никоме није било јасно куда је требало да се постави граница. Народни прваци, окренути кнезу Милошу а потчињени пашама и забитима, били су као распети у овој противуречности. По старовлашким селима су ишли наоружани турски сејмени, а ишли су, такође под оружјем, и момци локалних народних првака. И једни и други су се кретали јавно, па је до сукоба могло доћи сваког дана. Тајно је ишао неко трећи. То су биле хајдучке дружине. Велика помоћ 1832. царској војсци у испорукама жита у нововарошке магаци и везирским коморама имала је за последицу учвршћивање угледа народних првака и код турске власти. Међу људима овог краја тада се уздигао и Сима Јаковић. У прво време био је само један међу једнаким народним представницима, па се лаганим уздизањем показао њима раван да би их затим надмашио.¹

Над старовлашким крајем се тада уздизала судбина пуна неизвесности. Негде, ко зна колико конака далеко, у Цариграду, спорили су се руски дипломати са везирима око извршења Једренског уговора, објашњавали се докле је захватала Карађорђева Србија,

истицали своје аргументе и снагу, а наилазили на противљења. Старовлашки крај је за Порту био болна тачка, пошто би уступање овог простора значило угрожавање једине везе са Босном — пута из Уруменлије — који се називао велики богаз-друм цариградски. Кнез, пак, у Крагујевцу добро је знао докле су некад стигли војници његовог претходника, утолико пре што је и сам био учесник негдашњих бојева и видео где је „српски шиљбок стајао“. Турска власт, са своје стране, није могла заборавити како су се српски устаници спуштали на Лим, заузели Пријеполје, ушли у Рудо и досегли до Берана и — што је порти било најопасније — повезивали се са Црном Гором. То је био онај период када војске из Цариграда нису овуда пролазиле, а босански валија је морао да општи са својом метрополлом врло заобилазним и несигурним путевима.

Људи Старовлашани нису ништа ни чули ни знали о овим дипломатским споровима у којима нису били никакви чиниоци, чак ни посматрачи. Њих су притискивале врло блиске опасности и тешке невоље. На Јавору се говорило о турским насиљима по Бихору и око Бијелог Поља. Затим су немири бивали све ближи. Некакав „ук“ хватао је и Сјеницу: „Ништа се не зна шта се тамо ради. Бију сиротињу кои долази у Сјеницу. Забита изгнали из Сјенице“ — тако је из овог краја јављано у Крагујевац². Сваки дан се очекивао мали локални рат међу отоманским „верним поданицима“, и то без мешања раје, али са последицама које су њу погађале. Посматрачи, што су то дојављивали у Крагујевац, нису много брињули за ту спахијску кавгу; били су само забринути за неке кириџије са Јавора, које је нека војска отерала до Призрена, где умало није дошло до њиховог погубљења. Затим се у Сјеници метеж стишао и до борбе није дошло, пошто је снег био сувише голем — како подсмешљиво пише о томе старешина подјаворски српском кнезу. Српски кметови око Моравице тада су се раздирали у некој својој „мутњи“ против старешине Јеремије Дешића³.

Но, упркос овог сукоба, који је био израз борбе за власт и престиж, на простору од Голије до Златибора, по селима са обе стране Увца, јануарски дани су текли мирно. Можда су томе допринели већ поменути велики снегови, када је свако кретање отежано. Једино је нововарошки забит, назван Кафтан-ага, упорно тражио да се из старовлашких села прикупе заостали и пристигли данци и њему предају. Кафтан-ага је овим захтевима загорчавао живот Авраму Обућини, српском старешини из Буковика, који је, опет, са своје стране, био немоћан да ову наредбу спроведе, пошто су се нашли неки самозвани „капетани“ па народу наметали своју власт а ускраћивали послушност старијим од себе. Тако је стизало зло семе раздора које су прошле године обилно разбацивали нововарошки забит, аге око њега и сјеничке спахије. Међу самозванцима, којих се увек нађе кад су времена несигурна и мутна, истицио се неки Јевто, познат по наклоности Турцима. Њему се придружио и Перко, буљубаша из Дивље Реке, на кога се Аврам Обућина жалио да се сам „закапетанио“, никоме у село не дозвољава, а пореза не даје.⁴

У селима ниже Јавора и око Моравице се распра око Јеремије Дешића некако смирила. Народ је, по налогу из Крагујевца, платио порезе Кафтан-аги, бар колико се могло, у износу од 42 кесе, и за-бит се за неко време утишао са свим захтевима. У горњим планин-ским селима и иза Јавора распре су се продужавале. Перко из Дивље Реке и „капетан“ Јевто, терајући инат, оптуживали су Аврама Обу-ћину, а овај је одговарао на тужакања. И да зло буде веће, иза свега тога су се назирали и папади на Сима Јаковића.⁵ Затим се све утишало или бар вести о споровима није било.

* * *

Привидни мир је заваравао; уредно исплаћивање пореза ипак није значило да је све у реду. Успок српског утицаја преко Си-ме Јаковића спахије су доживљавале као своје понижење и угро-жавање права и имовине. Поново су започели плетење црних ко-наца интрига и завера. О овоме је, на неки начин, дознао српски пријатељ Хаџи-бег Варешка из Новог Пазара и упозоравао Јако-вића, који се тада налазио у пуном угледу: „Абер ти чиним, ако те ко упозове, немој да идеш, јер ти је пријевара“. Бег Варешка је обавештавао да ће новопазарски паша стићи у Нову Варош и да се Јаковић може само њему одазвати — а иначе треба да се добро узме у памет и чува. Бег је молио Јаковића да се писмо не нађе „где не би требало“ или да се о њему што не чује.⁶

А тада су из Новог Пазара допирале гласине како се Турци припремају за нападе на српску границу од студеничког краја на запад. Те нападе, наводно, није требало да предводи новопазарски Ејуб-паша, већ неки Сали-бег, можда подстрекач јануарског метежа око Сјенице. Српски кнез, када је слушао о тим претњама, остајао је равнодушан, јер је био уверен да нема снага за напад. Опасност је долазила са друге стране. Упркос српске лојалности, самозване старешине су окупљале бунтовне људе, који су се, на неки начин, везивали са сјеничким немиром. Када је порез ношен из Дивље Ре-ке и околних села, ови људи су напали носиоце новца, отела га и једног човека тешко ранили — „не море жив остати“, јављано је у Крагујевац. Овде се, по свему судећи, није радило о сељачком изра-зу револта, већ о пљачки. Српски кнез је препоручивао да се поре-ска давања уредно издају. Желео је да очува народ од спахијског и забитског беса и овакав поступак је ишао на изазивање несреће.⁷

Иза оваквих појава су се могла назрети спахијска изазивања. Бунтовност таквих својих поданика изразио је Ејуб-паша најбли-жим српским старешинама. Жалио се на оптужбе како „Власима“ даде земљу до самога прага и то и без пушке и без кремена. Угро-жене спахије су стално „чиниле“ неке договоре о насртају на српск-у границу, галамили како ће дићи све Турке од Ниша и Видина, па преко свих касаба до Саве. Казивало се да ће ударити и на пашу и на сиротињу за обрачун због уступања земље и померања границе. Ејуб-паша је страховао „да не буде каква пропаст“, или се бар та-ко изражавао. Царски чиновник, заступник званичне отоманске

политике, разапет између дужности и склоности спахијама, дволичан у политици, радије би наступао са војском у „Мораву“ низ ибарску долину преко Рашке и са Јавора, него око себе гледао аге и бегове лишене земље у Србији и оне који ће поседе ускоро изгубити и по Старом Влаху и око Студенице. Морао је бити миран, не само због чиновничке лојалности, већ и једног јачег разлога. Кнез Милош је, према претњама које су долазиле од незадовољника, остајао миран. Само је поручивао Ејуб-паши да не средити усијане бунтовнике ако би се са њихове стране огласила и једна пушка. Уверавао га је да погранични народ „стоји на војеној нози“. Кнежев мир није значао ни подцењивање изазова. Наредио је људима из пограничних крајева да мотре на турско држање како не би дошло до изненадног напада и препоручивао, у случају сукоба, да се поштеде Турци наклоњени царској страни. Ове мере безбедности спроведене су дуж читаве граничне линије тадашње нахије са седиштем у Чачку и ужичке нахије.

*
* * *

Срби из Нове Вароши су истовремено јављали да је неко од бегова довео и скрио у својој кући двадесет наоружаних људи у очекивању метежа на граници. Од овог места па према Дрини наступала је нека узрујаност и њени носиоци „почели су зло говорити“.⁹ Претње према граници и сељацима могле су се остварити иза сваке понављане гласине или нове вести које би наговештавале припајање старовлашких села Србији. Помисао да ће једном престати рајетинска давања изазивала су јарост, не само против чифчија, већ и царских људи, како је то већ наглашавао Ејуб-паша. Претње, пак, нису остале празне речи, већ су се почеле извршавати. Међуспахијски сукоб у Сјеници се претворио у прогањање народа. Насилници су се поставили на прелазу код реке Вапе и хватали све оне који су ишли од Сјенице ка Јавору или обратно. Ако би се неко и усудио да крене ка Сјеници, падао је под глобу и ризик да га на оној страни нико није смео ни дочекати, ни примити. А са те стране сељаци су већ напуштали куће и бежали на Јавор, где се налазила већа наоружана група, коју је предводио поп Ђоко Јованчевић. Он је саслушавао пребеглице, бележио њихове невоље, записивао имена насилника и јављао у Крагујевац шта се све дешава. Извештаје је допуњавао чињеницом да све становништво није пребегло код њега само због великог снега. Они, који су се усудили да савладају ту препону, преносили су, уколико су могли и своју имовину — уколико су је сачували од насилника.¹⁰

Упозорење, које је Сима Јаковић добио, показало се потпуно основаним. Када се Кафтан-ага, као службено лице, налазио у Сарајеву, спахије, под предводништвом Решид-бега, договориле су се како да ударе на овог угледног Србина, убију га и опљачкају. Јаковић, који је поново упозорен на опасност, поручио је нападачима да се овде налази по царском послу, а насилници, ако им је везир дао

право, нека ударе. Јаковић је избегао опасност, али је настрадао од дан од његових момака, кога су разоружали, претукли и извели пред кадију под оптужбом да је потезао оружје.¹¹

Једном стишана опасност није значила и њено уклањање. Сам Јаковић је то убрзо доживео. Дервиш-бег, старешина Нове Вароши у време Градашчевићеве буне, „успомамио је Турке од Назара до Би-хора“ и с њима намеравао да удари на Стари Влах. Кафтан-ага, ситавши у међувремену, упао је у највећи метеж и покушавао да смири духове. Позивао се на везирску власт, по ноћи држао разговоре и договоре а сутрадан се нашао у сукобу. На рачун Кафтан-аге до-бациване су речи оштре као ножеви. Турци су напали Јаковића што се њихова добра „захватају“, што им се четвртина и друга да-вања закидају. А сељаци, плаћајући царске порезе, избегавали су да испоручују спахијска давања. Сима Јаковић је одговорио напа-дацима: „Ето вам Мамут-паше, донесите бурунџију па узимајте чет-вртину, а ето и Кафтан-аге, ако ви он одобри — узимајте...“. Спа-хије, уместо усмене распре, потегли су пушке. Кафтан-ага је успео да спречи проливање крви и молио је Јаковића да склони своје момке. У чаршији се дигла узбуна: Турци су појурили за оружје, а Јаковић се уклонио у неко од села. Хтео је „викнути вилајет“ да удари на нововарошску чаршију, али се то није усудио учинити без одобрења кнеза Милоша. Послао је обиман извештај о свему што се догодило и јављао да се скупља војска која ће ударити на ста-ровлашка села. Учесници намераваног похода хтели су оружјем да извојште четвртину.¹²

Окупљени букачи, пошто им је измакао Јаковић, ударили су на Кафтан-агу, нашли га за кривог што им намети од читлука не стижу и гађали га из пушака. Нису успели да га убију, пошто је ум-акао у кућу где су га опколили. Бранили су га нововарошки Срби, који су се, такође, латили оружја. Тесни сокаци по касабџи постали су бојиште. Сима Јаковић, у селу Радојињи, чувши шта се десило иза његова одласка, прикупљао је, што је брже могао, наоружане сељаке и вапио Јовану Мићићу на Златибор за помоћ: „Сердару, час прије војску дај (...) Нама ће ђеца пропасти онди. Одма шаљи за име божје“. А из Нове Вароши долазиле су поруке да ће се Срби ту-ћи док изгреднике не најуре из овог места.¹³ Људи са Златибора и сељаци преко Увца, окупивши се брзо, пошли су према новоотворе-ном бојишту, али нису стигли да пруже помоћ Кафтан-аги. Овај је, испраћен месним Србима, побегао у Сјеницу. Стигао је само да по-ручи како војска која долази са српске стране не треба да улази у турске куће, већ да се смести код својих сународника. Али, ова по-моћ је стигла да спречи покољ по касабџи. Узрујане спахије и њи-хове присташе су тада увидели да су учинили превише и да су пос-тупили како нису смели. Њихови представници су изашли пред пристиглу народну војску, изјавили спремност за измирење и гото-вост да предаду онога ко је избацио прву пушку.¹⁴

Кафтан-ага, стигавши у Сјеницу, био је преплашен од свега што се догодило, тим више што није разаберао шта може све изаћи

из ових догађаја. Убрзо је писао Сими Јаковићу са вешћу да се успешно домогао овог места. Затим се јавио још неколико пута. У једном писму је обавештавао Јаковића како су га Турци хтели још раније убити, али он — Кафтан-ага — спречио је ту намеру. Убиство се имало извршити на једном договору када је Кафтан-ага Турке отпустио а Јаковића задржао „да зло не буде“. Сада га је поново упозоравао да не слуша којекакве заврзламе и лажи, него „кад биде образ код образа онда ћемо видети ко је прав“. Тада ће се видети, поручивао је забит, ко је крив што су у Нову Варош доведени наоружани људи са стране и скривени (подв. аут) по кућама.¹⁵

Када се Сима Јаковић вратио у Нову Варош, није више био сам, ни само са неколико момака. Имао је довољно снаге да раскрсти са оним плаћеницима који су доведени са стране; показало се да су дошли из Колашина. Требало је, у први мах, да у Нову Варош дођу и људи Ђоке Јованчевића, но се томе успротивио Кафтан-ага и задржао њихов долазак. Препоручивао је Јаковићу умереност и упозоравао да само десетак наоружаних Срба буде у касаби, али да по чаршији не иду са пушкама. Забит је поручивао, даље, како би живот примио миран изглед, да дућани буду отворени и да се не чини зулум сиротињи. Ипак, није заборављао ни оно што га је везивало за спахије, пошто је и сам припадао њима. То су била селачка давања. „Да гледамо, писао је, како ће бити (за) миријску заиру“. Опочињао је и молио да му се пошаљу везирска писма како буду пристизала.

Из једног писма се видело да Кафтан-ага зна за долазак војника и са српске стране, преко границе. У Нову Варош су стварно били пристигли пандури или војници Јована Мићића, из ужичке нахије. У очима турског чиновника то је већ била интервенција српске државе. Ускоро, упркос забитовог противљења, овде су дошли и људи Ђока Јованчевића. То је било остварење једне наредбе кнеза Милоша из јануарских дана да се наступа ако би где пукла бунтовничка пушка. Кнез Милош је за долазак својих људи већ имао оправдање — говорио је о дужној помоћи царској власти. Али, Кафтан-ага се већ узнемирио. Осећао је иза овога далеко већу снагу једне државе, него што је то био Јаковић са својим момцима. Он је стога и поручивао у Нову Варош: „Нека иду Мићић и пој натраг“. Изгледа да је Јован Мићић дошао овде са правом војском — „уписним војницима“ — које је баш тог времена и сакупио.¹⁶

Кнез Милош је будно пратио ове догађаје. Наредио је, док још није знао да је Кафтан-ага већ пребегло у Сјеницу, да се њему, као царском и везирском човеку, укаже помоћ у Новој Вароши. А пошто се радило о спасавању српског становништва, наређивао је да Сима Јаковић, са што већим бројем наоружаних људи, Ђока Јованчевић са својим Јаворцима и Јован Мићић са војском тамо наступе по могућству без проливања крви. Ако се све не би могло извести мирно, онда је продор требало извршити силом оружја. Кнез је намеравао да Кафтан-агу, ослобођеног од турских насилника, Ср-

би преведу преко Увца, сместе тамо у неку добру кућу, пружи му све што је потребно и укажу дужно поштовање. На тај начин би се ови бегунци могли само похвалити пред везирском влашћу. Кнез је, даље, наређивао свом брату Јовану у Чачку да се ово изврши и да се нађе на међи старовлашкој и мотри шта се ради. А Кафтан-ага се није користио овом помоћи. Можда је, као од спахијских насилника, бежао и од ове помоћи.¹⁷

Јован Мићић је у Новој Вароши, по доласку, имао један посебан сусрет. Пред њега су изашли „најглавнији Турци“, изјавили да они нису никаквом злу ради између њих и Срба, а све педаће и сукоби, који су се овде одиграли, проистекли су оаш од Кафтан-аге. Ови људи су рекли да он није могао гледати Сима Јаковића ни људе око њега, ни подносити да он штити Србе од глобе. Пред овим левантинским уверавањима, која су могла да начине забуну око тога ко је пријатељ а ко непријатељ, српске старешине се нису колебале. Били су уверени да су непријатељи Турци из оба табора. Али, знали су и да разликују који је табор тренутно опаснији. А оба су имала иза себе непрекинута низ злостављања, глоба, насиља и злочина. Долазак наоружаних сељака и војника у ово место значило је и његово ослобођење.¹⁸

*
* * *

Светлост коју бацају извештаји и Кафтан-агина писма, нарочито она каснија, показују да он није ни заслуживао кнежево и српско гостопримство. Нововарошки Срби, када су га бранили, нису ни претпостављали како ће им се он захвалити. Нејасно је шта се са њим догодило у Сјеници. Да ли је тамо пао под утицај раздражених спахија, или сагледао да долазак српске наоружане снаге у Нову Варош значи све друго само не помоћ турској власти? Сада он више није упућивао савете, већ претио, псовао и сиктао на људе у Новој Вароши. Пребацивао је Симу Јаковићу да се не држи неког договора и да ради по своме, а њега ни у чему не слуша. Није могао да схвати како се његов „измећар“ преобраћа у човека од власти. Писао му је: „Шта си ти, који си ти човек; те постављаш капетане; и буљубаше и пандуре по селима растураш“. Забит је беснео што чак не добија ни одговоре на писма: „Већ ми пишеш некакве лаже међу Турке и рају“. Љутито му је пребацивао што је „узео“ Нову Варош: „Чаршију си узавтио“ и упозоравао га на тешку одговорност. Беснео је што се од народа не купи оно што је царско и везирско — радило се о 40.000 гроша — за које је претио да ће се од самог Јаковића наплатити. „Ти си се велики човек учинио“ — грдио је из Сјенице и све људе постављене тада по народу иззивао погрдним именима.¹⁹

Кафтан-ага се, при оваквим претњама, позивао и на српског кнеза и на босанског везира, али пошто није био уверен да ће они маћи Јаковића из Нове Вароши, сам је овоме крваво претио. Писао

је да ће му девет пута горе бити него Авраму Обућини, алудирајући на нека страдања овог српског првака. Забит је грмео: „намећу да се опаметиш (...) у Буковик да идеш, да те ту не нађем“ и оставља два или три дана да се изгуби. А Симо Јаковић, замењујући остатке турске власти својим људима, није био од оних које је лако заплашити. У његовим писмима се тада не среће ни наговештај узрујаности. А Кафтан-ага, осетивши да његова ултимативна, и празна, писма не постижу циљ, преврнуо је лист и обраћао се на другу страну. Писао је, знатно уздржаније, Јовану Мићићу. У једном од очуваних писама стоји како је Јаковићу већ „три књиге слао“ да се врати откуда је и дошао, али га он није хтео послушати. Забит је изражавао бојазан да се та Јаковићева „побуна“ не разгласи по свој Босни и да зло не буде. Молио је и поручивао да се и људи са Јавора повуку из Нове Вароши, а да ту остане само неколико момчади са Јаковићем. У овим писмима није говорио како је и овога човека нагонио далеко преко Увца у Буковик. Забит није сада говорио о повратку у Нову Варош, него је јављао о наређењу да остане у Сјеници. Српске старешине због ових писама нису биле у страху, већ у недоумици како да поступе и шта да учине. Већали су, разматрали и размишљали и нашли за најбоље да одлуку препусте кнезу Милошу. Извештаје и писма су послали у Крагујевац кнезу.²⁰

*
* * *

Села на источном делу Старог Влаха већ су за ово време почела, још без званичних међународних одлука, да се уклапају у састав српске државе. Нахија старовлашка први пут се јавља у давањима за ову државу. Тада је моравичка капетанија већ почела да се осећа у Србији иако је била с оне стране границе. Њених 1446 пореских глава дале су за градњу нахијске куће у Пожеги 221 талир и четири гроша. Суседна и далеко мања даићска капетанија, чији број пореских глава није наведен при предаји новца, дала је разлику до 313 талира и седам гроша.²¹

Прирез за градњу нахијске куће није прикупљан по нововарошким селима. Овде је наступала, због догађаја у Новој Вароши и око ње, извесна несигурност. Неки житељи из околних села налазили су за прилично умесно да се одавде склоне и потраже уточиште дубље у Србији. Једни су одлазили у Драгачево, а други у долину Дрине и тамо се настањивали.²² Ипак, нововарошка су села осећала промене. Видело се да претње из Сјенице нису деловале на Сима Јаковића, чак ни у погледу прикупљања спахијских намета. Сељаци из других кадилука, чега се бојао Кафтан-ага, пошли су за примером села око Нове Вароши. Почели су да ускраћују своја давања, па да и наступају против спахија. Мехмед-бег, Риза-бегов син, из Пријепоља се жалио Симу Јаковићу како му је његов чипчија Петар из Седобре побегао „у твоју државу, у село Дрмановиће“, отерао

вола, овце и вршај жита на коњу. Уз то је отео беговом сину и дугу пушку. Мехмед-бег је молио да се та ствар среди.²³ Сличан случај се јавио негде код Сјенице, о коме је кнез Милош писао „благородном господину капетану“ у Нову Варош да удовољи захтеву спахије Адембашаића и принуди сељаке да му испоруче све што су дужни давати.²⁴

Раније угрожавани положај и личност Сима Јаковића постајали су, и услед ових разлога, све опаснијим. Боко Јованчевић, упозоравао га је са Катића да се добро пази и чува преваре. Истовремено је тражио и проверу гласина по којима се турска војска скупљала око Бијелог Поља: „ако је истина да купимо и ми војску“.²⁵ Истина, Нова Варош и тада је била подложна турским војним јединицама, које су пролазиле у Босну или се из ње враћале, али нису улазиле у односе са локалним становништвом. Задовољавале су се да добију што је потребно од људске и сточне хране, па одлазиле даље. Таква давања су потицала од српске власти. Дешавало се да је храна узимана и са турских имања. Сам Кафтан-ага се жалио на неке пашине људе, који су коначили у његовом хану, да ће га много оштетити. Забележено је да су, једном приликом, узете подине са имања Хаџимуртезића, но са овима није било тешкоћа.

Из Крагујевца су долазили савети и заповести у Нову Варош, као и свим другим старешинама по Србији. То је почело у време када су разјарене спахије већ биле смирене, а Кафтан-ага малаксао од узалудне повике и неуважаваних претњи. Кнез је изржавао задовољство деловањем у овом крају. „Тај рахатлук који с народом вашим тамо уживате“ — писао је Јаковићу, треба да се очува. Није пропустио да се захвали за стотину оваца са јатњадима, које су му нововарошки кметови послали као уздарје за залагање око старовлашких села.²⁶ Симо Јаковић је почео да пребројава пореске главе у овој капетанији и, неприметно, да проверава колико има дугих пушак у ком селу. Њега није заваравало привидно затишје; предосећао је бурне дане. Турски кадија, који је седео у Новој Вароши, и Кафтан-ага, који се повратио с пролећа, и са њима све спахије, живо су тежили и радили да се Стари Влах у целини учини онаквим какав је раније био. То је значило подчињеност свим давањима, аргатовању и искључење наде за присаједињење Србији.

Спахијске жалбе су одлазиле босанском везиру. Отуда је стигла некаква наредба — бурунџија — Симу Јаковићу, коју је он послао у Крагујевац. Тај везирски налог није много забринуо кнеза. Одговор са те стране поново је изражавао задовољство због смирења народа у овом крају, а посебно што нико не иде, суђења ради, пред Турке на њихову мешћему. Спорови, који би се и десили, долазили су пред Јаковића, па их је он решавао, заједно са кметовима.²⁷

* *

Оцена прилика око Нове Вароши и у овом месту тог времена постоји и са друге стране. Сердар из Чајетине будно је мотрио само

на турско понашање. Ту није могао да запази много чега утешног. За Кафтан-агу је писао да непрестано о злу ради и „зло међу Србе и Турке затура“. Потврдило се оно што су нововарошки прваци рекли Мићићу када је дошао у ово место и како су представили забита. Почеле су да искрсавају свађе и сукоби који су доносили зле плодове. Насилници су код Урсула испребијали двојицу српских сељака секирама, а у сред Нове Вароши је сам Кафтан-ага пушком разбио главу неком детету. Пролазак царске војске кроз овај крај чинио је да спахије дижу главу и настављају роварење. „Турци (!!!) кржаве риечи говоре и неке скупштине граде“ — јављао је Јаковић у Ужиче и објашњавао како говоре о новој буни. А тада се у Босни вршила смена везира и спахије су полагале знатну наду у новог царског човека.²⁸

* *
*

Промисљена политика усмеравана ка присаједињењу отргнутих предела ближила се успеху. Кнез Милош је 23. маја 1833. године расписом обавестио нахијске судове о вест из Цариграда да су старе границе признате. Наредио је да се та вест обнародује и препоручи свештенству да чини благодарење по манастирима и црквама.²⁹ То вест је највише узбуђења изазвала по граничним селима и у старовлашком крају. Ђоко Јованчевић, који је још раније дознао за цариградско решење, поред наредбе о одржавању литургија и бденија „за благодареније цару нашем и милостивјешему Господару“, јављао је Симу Јаковићу у Нову Варош да се то исто учини, али, због посебних прилика тамо, саветовао: „Ви гледајте како вас бог учи“.³⁰

Нахијски суд, који се преместио у пожешку новосаграђену зграду, променио је свој назив. У једном акту Јована Обреновића од 17. јуна ова институција се назива Суд ужичке и старовлашке нахије. То је био први званични податак да се део Старог Влаха укључује у Србију.³¹ Положај и територијална надлежност ове правителствене установе била су неодређени. Кнез Милош је убрзо одредио, преко Народног суда, територијалне надлежности. Део новопазарских села — студенички крај стављао се под надлежност суда у Чачку, који се, по инерцији, звао пожешким. Старовлашка села дошла су под надлежност суда у Пожеги. „Судејски членови“ из Старог Влаха још нису били одређени, пошто при доношењу одлуке кметови нису присуствовали, а кнез без њих није хтео никога да именује.³²

Ипак, књаз је врло брзо именовано старешине у Старом Влаху. Ђоко Јованчевић је постављен за капетана у моравичкој капетанији. Диплома за ово звање била је, као што је тада уобичајено, признање за минуле заслуге, показане способности и за проверену оданост кнезу и народу. Она је истовремено била и опомена за даље савесно вршење дужности, за спровођење будућих заповести и налагала послушност. Изражавала је наду да ће добитник овог звања показати се и у будућности достојним поверења.³³ Мањи део источне стране Старог Влаха заузимала је даићска капетанија; сачињавала су је

села по огранцима Голије. Ту је постављен за старешину Петроније Перишић, из села Дајића.³⁴ Ова капетанија, негдашња кнежина, била је најмања и најсиромашнија међу административним јединицама у том крају Србије. Тек знатно касније одређен је и представник старовлашких села у нахијском суду. Наименовање је извршено месеца јула. За „члена судејског“ постављен је Јеремија Дешић, из села Рашчића, који се на овој дужности налазио већ 24. јула 1833. године.³⁵

Пролетња најава о сагласности Порте да Србији уступи отргнуте пределе и испуни остале обавезе из Једренског уговора, добила је у новембру најзваничнију потврду. Одушевљени кнез је упутио, 20. новембра, хитан распис у све нахије како му је истог дана у седам часова стигао гласник из Цариграда и донео хатишериф по коме се остварују даровања српском народу. Наређивала се свечана прослава овог догађаја и опет су по црквама имала да се држе благодарења, увече да се чине илуминације са ватрама, свећама, и „жигницама“ и чине народна весеља. Кнез је наређивао, што је било изузетно, да се доносиоцима овог гласа у нахијска средишта изда награда по 10 талира.³⁶ Одредбе овог хатишерифа, поред прикључења читавих нахија, имале су посебног значаја и за западне делове земље. Њиме се озваничавало већ делимично извршено прикључење старовлашких села Србији. Исто тако су биле важне и далекосежне одлуке овог хатишерифа које су се односиле на земљишну својину у целој Србији,³⁷ када је извршена обимна аграрна реформа.

* * *

Све што се догађало с ове стране границе имало је одјека у Новој Вароши и селима око овог места. Нововарошки кадилук, у српским документима тог времена називан капетанијом, био је, на неки начин, у оно време слободна територија ван државе, али за њу везана више управом него границом. Када је у Пожеги образован Нахијски суд, престаје непосредни додир са Кнежевом канцеларијом и правни положај овог краја се мења. Тада се највећи део преписке: наређења, налози, извештаји, пописи, обавештења и друго, обавља са нахијским средиштем. Тако, привремено, старовлашка нахија има и трећу капетанију: нововарошку. Један од првих додира ове врсте потекао је поводом неког насиља на Златибору, које су чобани извршили над неком женом. Симо Јаковић је похватао кривце и читав предмет упутио Нахијском суду у Пожеги. Суд је, по надлежности, ову ствар узео у поступак. Суд у Пожеги је решавао и имовинске односе са подручја Нове Вароши. У једном случају био је тужен и Аврам Обућина и одговарао по тужби неког Корићанца из Љепојевића што је захватио ливаду која се раније сматрала беглучком. Постоји још низ забележених спорова из овог краја који су решавани у Пожеги, као што су крађе стоке, посебно коња, похаре, убиства и отмице девојака. Водиле су се истраге, позивали сведоци, спровођени кривци, одржаване расправе и извршаване пресуде

као што се радило и по осталим крајевима у Србији.³⁸ Спорови, ако су понекад решавани на стари уобичајени начин — договорима и поравњањем, ипак су, када је било потребно, добијали и судску потврду. На тај начин сељаци и варошани из „подвластија“ Сима Јаковића нису више ишли пред турске судије.³⁹ Код њих је и даље тражило своју правду становништво које је себе сматрало отоманским поданицима.

Сељаци су, од Белих Брда до Јавора, од Златибора до Лима, избегавали да им се правда дели пред спахијским судовима. Ипак, све није ишло у најбољем реду. Наступали су застоји, који се могу пре објаснити спахијским интригама, сплеткарењем и гласинама, него посебним приликама овог подручја. Нешто је уносило узнемиреност у села када су судије у Пожеги запазиле да су парничари из тог краја престали да излазе пред суд. Судије су изразиле своју зачуђеност и питале Сима Јаковића шта се то дешава, пошто су свашта слушали и са неверицом се изражавали о могућности да сви живе у миру и љубави.⁴⁰

Када су судије тражиле објашњење, много шта је већ било јасно. По нововарошким селима су упорно ишли гласови како се у Босни устоличава неки везир, „тежак човек“ који ће много шта поставити на право место. Носиоци ових гласина су биле спахије и њихови приврженици. Они су давали тонове таквим казивањима, уткивали у њих своје жеље и претње. Сељаци су се утишали. Стрепели су, пошто су добро знали шта им мисле они које су лишили својих давања. Сигурно су тада падале тешке речи на рачун оних који су подржавали српску власт и њеног носиоца у Новој Вароши. Могли су то да буду многоструко понављани одједи Кафтан-агиних претњи из Сјенице. Али, Кафтан-ага није био више старешина у Новој Вароши. На његово место, сигурно по везирској одлуци, дошао је нови човек — Ибрахим-ага. Показивао је вољу за сарадњом са српским старешинама; лепо је примао људе у свом конаку, са њима разговарао и преговарао. Изјављивао је како ће се за спорне ствари судити пред правим судом и да неће дозволити рђаве поступке какви су приписивани његовом претходнику. Изразио је наду да ће и даље између њега са једне стране и угледних Срба и српске сиротиње са друге стране у овом месту остати добри односи.⁴¹

* * *

То је била већ нова ситуација у овом месту и подручју. Она се делимично изједначаје са оном каква је била у Ужицу пре отвореног сукоба са Турцима 1832. године. Срби су међусобно, и код својих старешина, решавали спорове и односе, а турске ствари су ишле код кадије или на мешћему. Наступа извештан прекид односа са нахијским средиштем. Стање је, ипак, било оношљиво, а гласина све мање. Очекивање новог везира, у ког се надало и од ког се страховало и на једној и на другој страни, најзад се завршило. Срби, варошани и околни сељаци, баш и нису полагали велике наде у ову промену. Научени вековима да нова зла долазе са новим властодршцима и са њима трају, били су више уздржани него радосни.

У Новој Вароши су вршене припреме за дочек везира, који је ишао из Цариграда. За његову пратњу, називану тевабијом, требало је много хране, а за коње још више сена и зоби. Док су трајале припреме, код спихија је завладало нерасположење. Они су некако дознали да нови везир не долази под њиховим барјаком. Ово расположење је забележио Јаковићев писар Миловановић: „Уздали су се у то да буде како они оће; сада као да си и(х) врелом водом опарио, баш се живи не кажу“.⁴² Везиров долазак се одужио. Очекивало се да из Сјенице пође 1. септембра и тамо су били одведени коњи за комору. Ни та комора ни давања уз њу нису били мали. То је Ђока Јованчевић овако описао: „И за коморе и за заиру вамо је нужно ће гођ има коња сада оде на Сјеницу“. То је одлазило из села око Јавора. Из Нове Вароши одаслато је 2.600 ока јечма, шест то-вара хлеба, 93 оке масла, 12 ока меда, а сена и осталог није се ни знало колико. Многе намирнице нису ни забележене. Везирска тевабија је бројала 600 људи, а коња много више, пошто су служили и за јахање и за комору. Спектакуларни сусрет старог и новог везира одиграо се у Новом Пазару, уз раскошне гозбе, које је, као и оне код Сјенице, подносио народ куда је овај достојанственик пролазио.⁴³

Аге и бегови су стекли уверење да се нови везир неће бавити њиховим читлацима ни примањима са њих. Рачунали су, размишљали, проверавали и испитивали све околности и, најзад, закључили да им се највише исплати обраћање кнезу Милошу. А сам кнез, у прилично неодређеној ситуацији док се још нису знале праве границе, нити је много чега било јасно а свако заоштравање је могло довести до неугодних последица, ствар је решио на свој начин. То није учинио на спахијску молбу, него тек када му се обратио хеџаја босанског везира. Њему су се, такође, спахије жалиле да не добијају давања са читлука. Кнез је уважаио интервенцију везирског чиновника, писао Симу Јаковићу у Нову Варош и чудио се његовој недоумици. Ова се изразила тиме што је једном дозволио спахијама да купе приходе, а други им пут то ускраћивао. Препоручивао је Јаковићу да добро промисли шта ће коме рећи и како поступити, а не да час чини једно а час друго и тиме ствара забуне и код спахија и код власти. Налагао је, поводом спахијских захтева, да им се „уста чим било зајазе“, док гранична комисија не прође те се сагледа куд ће „тај крај кренути“. Треба, писао је кнез, дати засад бар „десето исе“ да не би даље досађивали. Кнез, још несигуран куда ће проћи дефинитивна гранична линија, препоручивао је да се нипошто не баца омраза између Срба и Турака са оне стране Увца. Био је изгубио наду да ће се гранична линија поставити тамо докле су допрли Карађорђеви устаници, па није желео да остави злу крв и ствара повод за освете,⁴⁴ па је поручивао избегавање сукоба сваке врсте.

Ако је и било дилема у погледу спахијских давања, турска власт је одлучно наступала када се радило о порезима. Ово се нарочито односило на села у западном делу Старог Влаха. Притисак за

наплату бивао је све већи како је време протичало. Ејуб-паша је непрекидно захтевао наплату која је на Јаковићевом подручју износила 28 кеса. Сељаци су до једног били против овог плаћања, а Јаковић се опет обраћао у Крагујевац за савет шта да учини. Отуда је увек долазио исти одговор: скупити и дати да би се избегле отимачине и насиља.⁴⁵ Тако је народ посредно долазио до тешког сазнања и то у селима са леве стране Увца. Кнежево упутство је гласило да се од народа са друге — десне — стране ове реке дација не узима. У приближавању времена када се имала поставити дефинитивна гранична линија, све више се обнављала преписка између Крагујевца и Нове Вароши. Сада више није било двоумице: граница се назирала оштра као сечиво ножа који расеца народну целину. Кнез је у то био сигуран када је писао: „Она је донде, докле су руски комисари пре две године пролазили и границе наше пописали“.⁴⁶ Простор иза те линије, по овом писму, потпадао је под сва царска, везирска и спахијска давања — укратко: остајао је под турском влашћу. Сељаци са те стране морали су да поднесу све обавезе. Њих је притискало и нешто теже: уташена вера да ће се прекинути робовање туђинцу. Такво стање рађа потиштеност, горчину и бес.

Глас о судбини народа преко Увца и по селима с оне стране Јавора изазвао је узрујаност. Буковик, село Аврама Обућине, Штитково, Трудово, Дебеља, Љепојевић, Дивља Река и друга, укључив сва нововарошка насеља, пошто су врло гласно изражавала своју приврженост Србији, сада су имала разлога да стреле. Поразне вести су стигле у децембру, злом зимском времену, неподесном за склањање, исељавање или војевање.

* * *

Села, која је погађало оно што је имало доћи, нису ствари примала са тупом преданошћу судбини. Дошло је до отпора, који је претворио у оружану побуну. На челу незадовољника се нашао Јанаћије Буљугић, познат у једном делу Старог Влаха још од пре неколико година као противник и турске власти и званичне политике српског кнеза. Овај човек се поново појављује баш у време када стижу гласови да многа села неће ући у састав Србије. Није јасно, из оскудних података, шта је овај човек намеравао и шта је желео народ око њега. Тек се из званичних извештаја види да је отишао у народ и „чини побуну“. Српска власт је оцењивала тај случај као противан ставу да се све реши мирним путем. Суд нахије ужичке и старовлашке, сигурно по налогу са вишег места, наредио је Симу Јаковићу да се Буљугић пронађе, ухвати и њему спроведе. Наређење је извршено, да ли уз отпор или без њега не стоји у извештају. Само је забележено да је више сељака ишло у Нову Варош, када је Буљугић спровођен, и молило за његово ослобођење. У овом месту нису добили ни објашњења ни задовољења. Јаковићеве пандури су стражарно одвели Буљугића пред Нахијски суд. Овде је стављен у затвор. Суд је тражио да се најхитније пронађу и спроведу они

људи који су се за њега залагали. Изгледа да су тражени пре као саучесници отпора него као сведоци о њему.⁴⁷

Случај са Буљугићем и његовим присталицама није остао притајен, нити се могао укрити. Он је собом донео још једно разочарење. Људи из села која ће остати у турској држави уверили су се на овом примеру да српска власт нити хоће, нити може, пружати неку заштиту отоманским поданицима ако жели да сачува мирне и добре односе са царевином. Многе је почео обузимати страх, посебно оне који су раније дали срцу на вољу и исказали се као присталице уклапања у српску државу. Они су морали да искусе оно чега се плашио и кнез у Крагујевцу — турске одмазде. Страх их је гонио на тешке подухвате. Савлађујући незгодно зимско време и снегове, ови људи су пошли са породицама и стоком да се нађу на тлу српске државе пре него што се граница затвори. Бежали су од старих омраза и будућих насиља, од злурадих спахија и њихових намета, од турских забита, буљубаша и пандура, а највише од прегњи насилника које је тиштало понижење из времена када им је бес био немоћан.

Неке породице из ових села стизале су у Чачак и његову околину, друге се спуштале у близину Ужица, а много их се задржало на Златибору подаље од будуће границе, која је била само демаркациона линија. Било је породица које су одлазиле у Србију и за увек раскрштавале са старим завичајем. Један од истраживача становништва на Златибору забележио је да је највећи обим досељавања био баш 1833—1834. године у време када се овуда постављала граница.⁴⁸

Исељавање је узело толико маха да су и Турци били забринуте, посебно спахије, због несташнице рајинске радне снаге. То је значило да је аргата све мање, да читлуци могу запустети, па више неће бити ни спахијских, ни везирских, ни царских давања. Нису бежали само сељаци. Новопостављени забит Ибрахим-ага био је и сам изненађен када му је побегао сеиз Јован. Упркос свих тражења, па чак и молби Јаковићу, није се могао пронаћи, јер је прешао у Србију.⁴⁹

Бегунци, који су долазили у Србију, где су се смештали како су знали и умели, нису доносили само своје убого покућанство, већ све теже гласове о насиљима. Наступало је оно невољно и зло време о коме је сиктао Кафтан-ага када је претио Симу Јаковићу да ће повраћати све што је појео. Са овог подручја нису стизале само гласине које су ишле од уста до уста и, згражавајући народ, продирале све дубље у Србију. Стизале су и писане жалбе, које су кметови, непотписани због страха, срочавали и дотурали српској власти. Наводили су, између осталог, да насилници глобе народ, неке људе силом преводе у своју веру а другима отимају жене. „Жалимо нас до капље крви!“ — јадиковали су ти анонимни народни представници из петнаест села у Старом Влаху препуштених својој судбини.⁵⁰

Гласови о комисији за постављање сталне граничне линије постајали су све чешћи с наступањем 1834. године. Стизали су у овај крај и пре званичних „предписанија“. Говорило се и о људима из те комисије. Сима Јаковић се жалио 2. јануара 1834. године Јовану Обреновићу у Чачак, поводом таквих гласова, да не добија никакве налоге ни упутства како те људе треба дочекати и примити. Недоумица није дуго трајала; комисија је стварно наилазила. Сачињавали су је турски и српски представници, а обезбеђивала мешовита пратња. „Иде до 30 људи а са њима мотичари и секираши“. Ти, са алатом, подизали су граничне хумке од земље и камена, засецали велика стабла, као што то чине сељаци, за ознаку куда граница пролази. Ако се негде, због великог снега, нису могле подићи хумке, за ознаке је стављано коље. На таквим местима морале су се на пролеће надградити хумке.⁵¹

Старешине пограничних срезова били су дужни, на рачун народа, да људство ове комисије снабдевају храном, а коље сеном, и да обезбеђују конаке. То су били за поједина села, како сведоче подаци из овог краја, прилично велики издаци у незгодно време. Сима Јаковић, у Новој Вароши, тек је половином јануара добио званичну вест о овој комисији. Њему је писао Јоксим Миловановић, члан исте комисије, и јавио да су стигли до села Трћа на конак, 12. јануара 1834. године, заједно са турским комесаром. Јаковићу је налагано да изађе у Ојковицу и ту сачека ове људе.⁵²

Гранична комисија дошла је овде 13. јануара 1834. године. Сима Јаковић, пре него што је изашао пред њу, обавестио је Суд соколске нахије у Рогачици да ће комисија тамо наступити кроз четири дана, опомињао обавезан дочек и набавку свих потреба док се посао заврши. Затим је овај старешина пратио цео рад комисије дуж свог подручја, био јој на услузи до крајњег села своје капетаније — Заовина. Посао је трајао на миру и није било никаквих инцидената. Мир при раду на разграничењу у овом крају и зачуђује због нагомиланог незадовољства и код сељака и код спахија. Дубоки снегови те зиме отежавали су рад комисије, али га и олакшавали, пошто се све свршавало без много радозналих, незадовољних и непотребних посматрача. У народном предању се, ипак, очувало казивање о бахатом понашању и псовци Јована Мићића када се радило о постављању границе поред реке Увца. Тада, наредбом српске власти, затворен је стари пролаз код Кокина Брода, који је као газ или мост био одавно познат у народним казивањима и песмама.⁵³

Сада је српско-турска граница у овом крају земље јасно одређена. Њена линија се кретала дуж пожешке, старовлашке, ужичке и соколске нахије. Ишла је од горе Пересије у студеничком крају до врха Голије, преко Одвраћенице, Јанкова камена, косом планине Јавор преко Василијине чесме и силазила до Ојковачког брда. Одавде се пружала обалом Увца до Кожља близу Доброселице, прелазила на Орлић, Вијогор, Препелиште на планини Ивици, затим гребеном Ивице се спуштала на Дрину и њом продужавала.⁵⁴ У Старом Влаху,

због неких разлога, дошло је до оступања раније обележене линије. Села Штитково, Трудово, Тисовица, Божетићи, Буковик, Дебеља и Љепојевићи сада су остали иза граничне линије.

Народ иза граничне линије сада је био начисто како се ове завршило. Све што се налазило иза хумки, односно кочева, и затесаног дрвећа, остајало је под отоманском влашћу. Неизвесност се сменила тешком стварношћу. Исељавања су се настављала грозничавом брзином. Спахије, познате као насилници када имају иза себе јаку власт а снисходљиве када је она против њих, сада су биле уверене да њихово време опет наилази. Морали су прежалити села око Мучња, испод Јавора и на делу Златибора. У накнаду за ово одмах су почели око Нове Вароши да прогоне све кметове које је поставила српска власт и да их замењују субашама. Уверена да је „каурско“ прошло, желели су „сељачкој фукари“, српским старешинама и „оном у Крагујевцу“ да покажу шта знају и шта све могу. Симо Јаковић је одмах запазио такво њихово понашање. Писао је кнезу Милошу да су Турци опет онакви какви су и били — све чине по старом обичају и још горе.⁵⁵ То је била још једна од потврда оних гласина које су ишле о турским насиљима; званично хладна, али и истинита.

Пребеглице у Србији могле су ускоро да се увере како су благовремено умакли туђинској власти. Дуж границе почеле су да се граде карауле и између њих пикети, постављају буљубаше и стражари погранични, уводе стражарске линије, осматрачнице и заседе. Граничних прелаза више није било, осим на карантинима и састанцима. Успостављао се кордон, на чијој ће се целој линији налазити гранична ограда. Тако је било са српске стране. Са оне, пак, стране друга држава је такође успостављала своје гранично обезбеђење паралелно и истородно са првим. Вештачка политичка граница кроз исти народ остаће деценијама и нестати тек у наредном, нашем, столећу.

* *
*

Народ по селима са ове стране тек постављене границе, поштеђен невоља које је доносио туђинац, није избегао друге недаће и трзавице. У Старом Влаху још с почетка 1834. године дошло је до неугодних појава. Откриване су извесне кривице водећих људи и настајали спорови. О свему томе се данас врло мало зна; чак није извесно да ли су кривице стварно и постојале или се све сводило на смицалице и ујдурме. Једино су познати кривци о којима се говорило, расправљало и истраживало. Српски кнез је одредио и посебну комисију за истраживање недела или злоупотреба за „непоредке и безчовечности“. На удару су били Јеремија Дешић и Ђока Јованчевић. Први, као члан нахијског суда, гонио је некакве хајдуке, „истребљивао“ их и притом учинио нешто што није смео; можда је сувише ревносно и свирепо деловао, те извршио злоупотребу власти, можда, пак, и сам извршио нека насиља. Кривица Ђока Јованчевића, старешине капетаније моравичке, која се тада почела називати и срезом, била је у вези са кривицом Дешићевом. Комисија, коју је

предводио угледни народни првак из Чачка Милосав Перуничкић, а у којој се нешто касније нашао и Симо Јаковић, била је на живој муци. Истрага, и гласине око ове, узбунили су народ. Сведоци и саучесници били су под неким притиском, те су били колебаљиви у исказима, мењали изјаве, повлачили их, преиначавали и истрагу одуговлачили. Кнезу Милошу било је стало да се ова ствар што пре оконча, не због једног или другог оптуженог, већ због политичких прилика са обе стране границе,⁵⁶ пошто је обрачун са овим људима већ излазио свету на видик.

Кривица Ђока Јованчевића била је за кнеза Милоша очигледна још и пре завршетка истраге. Кнез је ствар пресекао силом своје власти; свргао је овог старешину са положаја, стављајући ван снаге своју ранију диплому пуну хвалоспева. Ђока Јованчевић се морао удаљити не само из власти, него и из овог краја. Остао је у немилости, са повременим ублажавањем, пуних десет година и вратиће се на исту дужност тек иза промене династије. Јеремија Дешић силази са политичке позорнице. Његово име ће се касније сретати у вези не баш са јасним ситуацијама.

Кнез Милош је поставио за новог моравичког старешину Сима Јаксвића чији се углед потврђивао дугим и упорним супростављањем турској власти и нововарошким спахијама. Овај човек, после постављања границе, није имао више шта да тражи у Новој Вароши. Кнежева диплома од 5. фебруара 1834. године проглашава га „капетаном моравичким у Старом Влаху”, за разлику од ранијег звања „надјаворског капетана” означеног у једном документу.⁵⁷ Ово „аванзирање” у очима власти и народа значило је за Сима Јаковића много. Али, значило му је и још нешто. Његов саборац и пријатељ Ђока Јованчевић преобратио се у тешког непријатеља и то ривалство никада се, изгледа, није утасило. Овде је настао корен чији ће се зли изданци сретати годинама у иступима присталица једног или другог, а који ће доводити и до личних сукоба када ће се потезати и оружје и судске парнице.

* * *

Народни представници из присаједињених крајева морали су, по наредби, да полаже заклетву на верност кнезу и држави. То је била владарска наредба из претходне године, која у Старом Влаху, због неизвесности око нововарошких села, није извршена на време. Наредба је поновљена с почетка 1834. године са надлежног места. Василије Димитријевић, члан Суда нахијског, и Николић, секретар Народног суда, који се овде већ налазио као члан истражне комисије, добили су задатак да спроведу свечано полагање заклетви народних представника и народа који се буде окупио и да прогласе прикључење Старог Влаха Србији.

Среске старешине Симо Јаковић и Петроније Перишић заказали су велики народни скуп код цркве у селу Приликама за 17. фебруар. Сазивање народа морало се извршити раније, можда баш

као први задатак новопостављеног моравичког капетана. Избор села Прилика за одржавање свечаности никако није могао бити случајан. Место, мада није у средишту среза, имало је своје повољности што се налазило на друму, имало простора за окупљање народа и цркву за свештенослужбено. У неким недокументованим предањима се назире могућност да се ово место планирало за административно средиште среза, пошто Ивањице још у ствари, није ни било као значајног насеља.

Позвани народни представници и народ су се окупили у приличном броју на заравни с источне стране приличке цркве. Ова зараван је била и раније позната у народу као сабориште при црквеним свечаностима и разликовала се по тој намени од локалитета истог назива у суседном Радаљеву, на брду, где су се дуго одржавали летњи панађури. Иначе, овај народни скуп био је сличан једној од оних кнежинских већ тада запостављених скупштина, какве су за протекле две деценије одржаване у нахији ужичкој.

Василије Димитријевић, који се овде морао сматрати за кнежевог изасланика, прочитао је окупљеном народу и кметовима речи заклетве. Сви присутни су гласно понављали прочитане речи. О овом чину, као и о целом току свечаности, убрзо је Николић, секретар Народног суда, поднео опширан извештај Кнежевој канцеларији⁵⁸ у појединостима.

Суботњи дан, одређен за свечаност, освануо је са мало кише и ретког снега, а потом се време пролепшало. На зараван испред цркве стицали су се у гомилама пешаци и коњаници, „осрећени Старовлашани“, како се у извештају називају. Писац званичног извештаја, као у неком заносу, говори како се на лицима људи могло читати о најживљој радости што су им једном испуњене жеље и о усхићењу што ће припасти поданству „пресветлог господара србског“.

Јутрење, свечана литургија и благодарење у цркви отварали су свечаност. Пред црквом се одржао обред водоосвећења. Чинодејствовали су не само локални свештеници, него и владика Ананије.

Припремну реч за полагање заклетве одржао је секретар Николић. Говорио је да се овакав догађај појављује само једанпут у људском веку и више се не понавља. Позивао се на Свето писмо, на цара и пророка Давида, величао заслуге „избавитеља србског народа“. Даљи говор је текао у духу времена и тадашње политике. Избавитељ српског народа учинио је да окупљени људи постану од сињих робова синови отаџбине и тим се „уврштају у ред просвећених народа“. Свет до недавно није ни знао, настављао је говорник, да негде и има живих Старовлашана, „а сада свет упознаје наш народ, кога славу разносе новине. Песме овог народа се скупљају као најдрагоценије благо. Свет жели да наш народ назове својом браћом и да се с њим спријатељи“.

Говорник је, што је ту било пригодно, помињао успехе владара ове земље, наводио права стечена по хатишерифу, припајање отргнутих предела чији је један део и Стари Влаха, указивао на обе-

ћано исељавање Турака из земље, пресецање данка и све што се тога времена стицало. Оно што је сељаке на овом скупу највише одушевило, било је саопштење да више нема страха од спахија и њихових субаша. Изјавио је да се благодарност за све то мора изразити руском императору Николију I, затим султану Махмуду (у чијој се царевини Србија још налазила као вазална земља) и српском владару. Пада у очи да није било речи о земљишној својини и извршеној аграрној реформи. Изгледа да овај високи чиновник није имао разумевања за ову вековну сељачку бољку, која се сад овде завршавала (Пр. аут.).

Полагање заклетве извршено је иза овог дела „политическог“ говора.

Говорник је, иза чина заклетве, „пред лицем и олтаром божјим“, наставио своје излагање. Протекли тренутак, рекао је, достојан је трајног сећања. „Ви сте се заветовали — продужио је он — Богу, Господару и његовим потомцима, да ћете све силе ваше у тражењу среће народње напрегнути, да ћете све, и сам живот жртвовати, у дану и у ноћи, на води и на суву, куд год вас Господар или потомци његови позову, ићи...“

Овај човек, чиновник тада мало познат у народу а у нашим данима потпуно заборављен, пред лицем овог скупа молио се свевишњој сили као старозаветни пророк: „Учини да никад из срца наши међусобна љубав и слога не изчезне, но да се из дана у дан увеличава. Учини да и најпозднији потомци на вр'у славе државне и народње благосиљавају ове дане предкова својих“. Ове речи, мање молитва а више порука, упућене су из дубине прошлости нашем веку и људима нашег доба. И даље — у будућност.

Свечаност се продужавала троструким поклицима „На многаја лета“ и плотунима из пушака, гласнијим од клицања. Тада је Василије Димитријевић обнародовао кнежеву одлуку о Јаковићевом постављању за моравичког старешину, а Милосав Перуничкић уручио му диплому. Народ моравичког среза тек тада је дознао за свог новог старешину. Никакав податак не указује да ли је ова изненадна промена изазвала чуђење или тражила објашњење.

Славље се наставило у Ивањици. Тамо се отишло уз песме и пуцњаву пушака. На вечерњој гозби, која се морала држати код тада јединог турског хана, кога је власник раније напустио, дизане су здравице коме је све требало, уз благослов архиепископа приренско-рашког Ананија. Овај црквени великодостојник, у чијој се епархији још налазио старовлашки крај, већ стар, седе косе и браде, када је подигао здравицу — није могао да задржи сузе. Говорио је да плаче од среће што се народ овог краја обрео у слободи и да плаче од туге што он и његов народ иза границе нису дочекали такве дане. Ова потресна слика није умакла погледу званичног извештача са тадање свечаности.

На овој великој свечаности потписана је и заклетва, јавно изречена пред приличком црквом. Потписале су је ореске старешине,

свештеници и кметови као народни представници. Овако потписана заклетва била је, у неку руку, свечана адреса Старовлашана српском кнезу. Њом су изразили захвалност што им се испунила „давнашња горућа жеља и једнодушна воља“ за приступање Србији. Приписивали су кнежевом труду своје „избавленије од дугог сужњства“ и говорили са призвуком клетве на себе, своју децу и најдаље потомство, за све што би њихову заклетву и овај свечани чин нарушавало.

Потписници овог документа су били: Симо Јаковић и Петроније Перишић као среске старешине; прота Емануел из Придворице, прота Мијаило, Мијаило из Бјеле Рјеке, Никола Ђокић из Кућана, Аврам Раџић из Даретина, Јосиф Ђурић из Трћа, Мирко Ђекић из Трћа, поп Максимовић из Јованчевића, Драгић Лазовић из Јованчевића, Марко Новаковић из Шума, Јосиф Ђоковић из Свештице, Гаврило Максимовић из Свештице, Димитрије Грујица из Рокаца, Вучакин Вујовић из Вучака, Петар Јоксимовић из Прилика и Самчо Алексадрић из Ојковице — сви свештеници. Као кметови потписали су се: Пајо Ристић из Рокаца, Аврам Парезан из Братљева, Нешко Аћимовић из Радаљева, Борисав Кушић из Маскове, Мићо Стојковић из Брезове, Радојица Величковић из Глијечи, Новак Мирковић из Равне Горе, Петар Милинковић из Кушића, Мићо Глигоријевић из Шареника, Петар Лазаревић из Шума, Јаков Стевановић из Сивчине, Лазар Пивљак из Рапчића, Радивоје Пантовић из Бедине Вароши, Јанко Раџић из Даретина, Недељко Драшковић из Мочиоца, Мирчета Милорадовић и Остоја Нешковић из Опаљеника, Радисав Целебдић из Бјеле Рјеке, Глишо Виторовић из Клекове, Стеван Мајсторовић из Дубраве, Милутин Костић из Клепана, Мико Бојовић из Васиљевића, Панто Величковић из Мане, Вучета Стевановић из Будожеле, Марко Лишанин из Комадина, Спасоје Милинковић из Глеђице, Вучета Драмићанин из Вучака, Јевто Рабреновић из Прилика, Танасије Лекић из Ерчега, Перо Масларевић из Ојковице, Ђунисије Кока из Бурађе, Аксентије Цамбас и Ђоко Гојгић из Кућана, Јевто Ђекић и Тодор Ђировић из Негбине, Радован Љубојевић из Сјеништа, Нешо Кутлеша из Драглице, Мирко Ковачевић и Марко Кузела из Доброселице, Радосав Дидановић из Јабланице, Милисав Јоксимовић из Ровина, Петар Драгићевић из Свештице и Петар Кривокућа из Трћа. Кметови из даићске капетаније, који су потписали овај докуменат, били су: Аврам Авеић из Придворице, Симо Аћимовић из Вионице, Филип Пројевић из Чечине, Гвозден Лазовић из Дајића, Мијаило Обрадовић из Коритника и Мијаило Сарић из Брусника.⁵⁹

Ова народна свечаност имала је и своје сенке. Нигде није забележено присуство Ђока Јованчевића и Јеремије Дешића, нити се срећу њихова имена. Ту је било нешто још трагичније. Изгубљена села иза границе, баш тада изложена на милост и немилост спахијама и турској власти, нити су овде поздрављена због дотадашње заједничке борбе, нити им се ова признавала бар и једном речју. Над њих се надносио тамни облак народне несреће. Поздрав са овог

великог скупа био би не само утеха, већ и подстицај за нову снагу да се издржи што се издржати мора и настави борба док се борити може.

* * *

Старовлашки крај, постављањем границе и овом завршном свечаности, још је био далеко од правог мира и „усрећености“. Није било највеће зло што је српски кнез забитску власт замењивао полицајском, а сејмене пандурима, нити царска, везирска и спахијска давања са данком. Невоља је наступала од дана учвршћивања граничне линије. Ова се претварла у непрекидно бојиште кроз све наредне године. А први напад почео је спектакуларно на крају Старог Влаха, два дана иза свечаности у Приликама. Тада су турске спахије извршиле наоружани напад на села Мокру Гору и Заовине, пролиле крв, изазвале пожаре и повукле се пред већом снагом бранитеља.

НАПОМЕНЕ

1. Симо Јаковић, рођен је у селу Брезови око 1802. године. Био је писмен као самоук. Трговином се почео бавити прилично млад. Путовао је, ради овог посла по Босанском пашалуку и у Дубровник, при чему је стекао знатан иметак. У једној преставци каже да је „сво раније стечено имање“ потрошио у борби против Турака. Године 1834. постављен је за старешину моравичког, а с ове дужности протеран 1842. у Турску. Касније се вратио и 1855. добио малу пензију. По повратку Обреновића рехабилитован је и добио чин мајора. Умро је 6. априла 1862. године. Ивањичка општина је тражила и добила дозволу да буде сахрањен поред цркве, што је знак посебног признања.

Сви датуми се наводе по јулијанском календару.

2. Архив Србије (АС)—КК—XXXII—454. Писмо Ђока Јованчевића кнезу Милошу од 24. јануара 1833. год. Ђоко Јованчевић, чије се име често помиње у догађајима овог времена, рођен је пред крај 18. века у Јованчевићима, у породици досељеника. У почетку Карађорђевог војевања имао је 17 година. Иза 1815, залажући се за ослобођење свог краја, напустио је свештеничко звање и латио се оружја. Кнез Милош, далеко пре ослобођења овог краја, називао га је „старовлашким забитом“. 1834. пао је у немилост код српског кнеза. Постао је, касније, судија у Ивањици, затим члан Окружног суда у Ужицу. Од 1842. до 1846. био је старешина среза моравичког. Умро је у дубокој старости у Ужицу јануара 1866. као пензионер. У савременим документима ова личност се среће под разним презименима: Дмитровић, Иванчевић, Јовановић, Георгијевић а понекад и Поповић (В. АС—МУД—П—XII—135/1847. и „Видовдан“, 29. јануар 1866.)

3. АС—КК—XXXII—455. Писмо Ђ. Јованчевића кн. Милошу од 22. јан. 1833. и писмо од 27. јан. исте године.

4. О оваквим односима писао је сам Аврам Обућина кн. Милошу. Кнез Милош је јако уважавао овог народног представника и њему се чешће обраћао у спровођењу своје политике. Од њега је тражио и лојалност према турској власти. Обућина је деловао у овом крају до 1837. године, када је затворен и прогнан па му се губи сваки траг у турским тамницама.

5. АС—КК—XXXII—467. Писмо Ђ. Јованчевића кн. Милошу од 28. јануара 1833. Том приликом се јављало да Јеремија Дешић неће више имати распре са кметовима. АС—КК—XXXII—466. Писмо Ђ. Јованчевића кн. Милошу од 8. фебр. 1833. и АС—КК—XXXII—470. Писмо Јована Мићића кн. Милошу од 17. фебруара 1833.

6. АС—ПО—LV—13.

7. АС—КК—XXIII—521. Писмо Н. Ивањца кн. Милошу од 1. фебруара 1833. АС—КК—XXXII—466. Писмо Ђ. Јованчевића кн. Милошу од 9. фебруара 1833. и АС—ПО—LV—57.

8. АС—КК—XXIII—954. Преписка кн. Милоша са Н. Ивањцем, П. Петковићем и П. Лазаревићем, фебруар 1833.

9. АС—КК—XXII—473. Писмо Ј. Мићића кн. Милошу од 17. фебруара 1833.

10. АС—КК—XXXII—474. Писмо Ђ. Јованчевића кн. Милошу од 22. фебруара 1833.

11. АС—КК—XXXII—476. Писмо Ј. Мићића кн. Милошу од 16. марта 1833.

12. АС—КК—XXXII—478. Писмо С. Јаковића кн. Милошу од 18. марта 1833.

13. АС—КК—XXXII—478. Писмо С. Јаковића кн. Милошу.

14. АС—КК—XXXII—481. Писмо С. Јаковића Ј. Мићићу и молба да се

о свему извести кнез у Крагујевцу.

15. АС—ПО—LV—450. Исто — бр. 227.

16. АС—КК—XXXII—481. Три недатирана писма Кафтан-аге из Сјенице С. Јаковићу. Ова писма су достављена кн. Милошу.

17. АС—КК—XIV—кн. Милош Јовану Обреновићу. Слично писмо је упућено и С. Јаковићу 20. марта 1833. из Крагујевца „по подне“ — АС—ПО—LV—107.

18. АС—КК—XXXII—482. Писмо Ј. Мићића, кн. Милошу од 31. марта 1833. Мићић прилаже, као доказ својих тврдњи, и писма Кафтан-аге.

19. АС—КК—XXXII—498. Писмо Кафтан-аге С. Јаковићу, недатирано.

20. Исто.
21. АС—Ужички суд, 1833. несп. гр.
22. Исто; писмо Милована Недељковића од 23. априла 1833.
23. Из писма Кафтан-аге С. Јаковићу.
24. АС—ПО—LIV—17. Ово писмо није датирано.
25. АС—ПО—IV—52. Писмо Ђ. Јованчевића С. Јаковићу од 9. марта 1833. Писмо Мијаила Миловановића С. Јаковићу. Миловановић је био Јаковићев писар у Новој Вароши. Касније је радио као даскал (учитељ) у овом месту. Први је овде растурао српске књиге и прикупљао пренумеранте.
26. АС—ПО—LV—209. Писмо кн. Милоша С. Јаковићу од 18. маја 1833.
27. АС—КК—XXXII—448. Писмо С. Јаковића кн. Милошу од 17. маја 1833.
28. АС—Ужички суд, 1833. несп. гр. Писмо С. Јаковића Стефану Радуловићу у Пожегу.
29. Ј. Поповић — Писма кнеза Милоша, стр. 41.
30. АС—ПО—LV—60.
31. АС—Ужички суд, 1833. несп. гр. Писмо Ј. Обреновића, од 17. јуна 1833.
32. Исто, акт Народног суда № 1326 од 19. јуна 1833. АС—КК—XXXII—613. Концепт акта кн. Милоша од 26. јуна 1833. (Обј. у „Пожешкој нахији“ стр. 441). Овом приликом су именоване старешине за јошаничку и студеничку капетанију.
33. Ј. Поповић — Писма, стр. 42, в. АС—МУД—II—XI—135/849.
34. Петроније Перишић, касније у чину полукапетана, често се у овим годинама помиње као народни човек и поборник борбе против Турака и хајдучије. Његова капетанија, односно срез, укинута је 1839. Перишић је умро, као пензионер, у шестој деценији прошлог века.
35. АС—Ужички суд, 1833. несп. гр. Писмо Ђ. Јованчевића од 24. јула 1833. Јованчевић пише Суду: „Тако и за нашега кнеза Јеремију послатог од ове стране видимо да је приспео на уручено место и да је срећан с вама... За Јеремију, он што не би погодио, молимо покорно поучите га“.
36. Ј. Поповић — Писма, стр. 44—45.
37. Овај хатишериф је признао за праве власнике земље оне који су је обрађивали. Са њима су изједначени само они који су имали власничке тапије. Остали су били „притјажетљи“. Таква одредба је ликвидирала право спахија на читлуке. Својина сељака је постала неповредивом. Исти пропис је важио за тзв. мукадске или јеминске земље. Пропис се протезао на селске границе — синоре — што је било важно пошто се радило о испашама. (В. Сборник закона, I. 1840., посебно Закон о повраћају земље заснован на ферману — додатном документу уз хатишериф). Тај пропис је одређивао 26. октобар 1833. године као датум када је „свеза спаиска у Србији престала“.
38. АС—ПО—LV—37. и АС—ПО—LV—222.
39. Иста сигнатура, бр. 27. АС—Ужички суд, 1833. несп. гр. Писмо С. Јаковића од 2. јула 1833. АС—ПО—LV—50. и АС—ПО—LV—68.
41. АС—ПО—LV—55. О срему томе опширно је писао писар Миловановић С. Јаковићу, који се тада налазио у Ојковици.
42. Исто.
43. АС—ПО—LV—206. Писмо Ахмед-аге С. Јаковићу у Буковик; недатирано. С. Јаковић се није појавио на дочеку везира. Сигурно је имао убедљивих разлога за своје одсуство и прелазак на десну страну Увца.
44. АС—ПО—LV—2. Писмо кн. Милоша бр. 3625. од 28. октобра 1833. Јаковић је одговорио кнезу да је тако поступао услед различитих савета. Аврам Обућина, када се вратио из Крагујевца, рекао му је једно, а Аврам Петронијевић га другојачије упућивао. Ејуб-паша из Новог Пазара упућивао га да поступа на трећи начин и спахијама у Новој Вароши изјављивао да се не уздају у „четвртину“.
45. АС—КК—XXXII—499. и 500. АС—ПО—LV—210.
46. АС—ПО—LV—34. Писмо кн. Милоша С. Јаковићу од 9. децембра 1833.
47. Јанићије Буљугић из Рудоша (на једном месту се каже да је из Ужица) прво се истиче с почетка 1831. године у овом крају. Важио је као учесник и организатор сељачког покрета око Нове Вароши и Прибојске бање.

СТАРОВЛАШКИ НЕМИРИ И ПРИКЉУЧЕЊЕ ДЕЛА СТАРОГ ВЛАХА СРБИЈИ

Одржавао је везе са најистакнутијим личностима у српској управи. За време Јаковићева бављења у Новој Вароши се не помиње. После неприлика око повлачења српске управе из овог краја и својих тешкоћа пред Нахијским судом, вратио се преко Увца. Касније се одметнуо и турска власт га прогласила хајдуком. Не би се могло прихватити да се овај човек преобратио у разбојника. Погинуо је у Вардишту 1837. а глава му је однета у Вишеград. В. АС—Ужички суд, 1833. неср. гр. АС—ПО—LV—196. и АС—КК—XXXII—408. О његовој погибији јављао је Мокрогорски карантин у извештају Попечитељству вн. дјела 7. септембра 1837. год. под № 127.

48. Љ. Ж. Мићић — Златибор, стр. 441—442.

49. АС—ПО—LV—139. Писмо забита Ибрахим-аге С. Јаковићу; недатирано.

50. АС—КК—XXXII—501. Писмо кн. Милошу од 26. децембра 1833.

51. АС—КК—XIV—191. Писмо С. Јаковића Јовану Обреновићу у Чачак. В. Мих. Гавриловић — Милош Обреновић, III, стр. 505.

52. АС—ПО—LV—110.

53. АС—ПО—LV—44. Писмо С. Јаковића од 3. јан. 1834. Податак о Мићићевом иступању на граници аутор је запамтио из казивања Љ. Ж. Мићића, познатог истраживача Златибора.

54. Новине србске, I, бр. 9. од 13. марта 1834. О затварању границе на Кокину броду говори и М. Ђ. Милићевић — Кнежевина Србија, стр. 579.

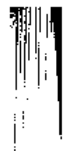
55. АС—КК—XXXII—53. С. Јаковић кн. Милошу, писмо из Мокре Горе, од 18. јануара 1834.

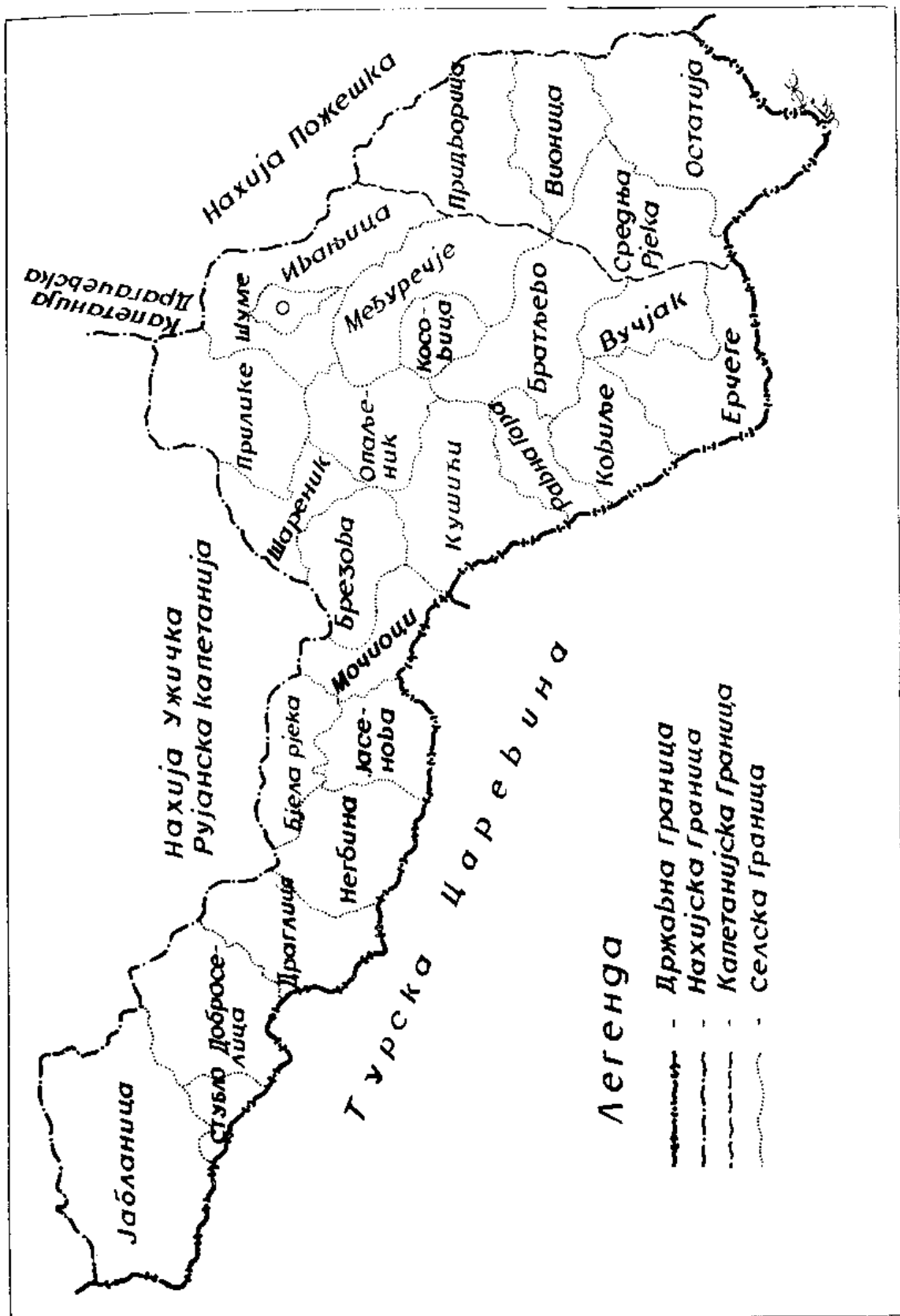
56. АС—ПО—IV—94. и АС—КК—XXXII—129. Писма М. Перуничћа и С. Јаковића. Тежину оптужбе и озбиљност истраге сведочи чињеница да је у комисију био одређен и Николић, секретар Народнoг суда, чије се име не наводи у документима. В. и АС—КК—XXXII—504.

57. Новине србске, I, бр. 6. од 10. фебруара 1834.

58. АС—КК—XXXII—504. Извештај је писао Николић, секретар Народнoг суда, који наводи да је истражна комисија прекинула рад како би се организовала и спровела ова народна свечаност. Иначе његов опис свечаности подсећа на добро обрађене новинарске чланке са сличних манифестација.

59. Текст заклетве писан је руком Василија Димитријевића. Потписи српских старешина и свештених лица су аутентични. Кметове је, уз знак њиховом руком стављаног крста, потписивао такође Димитријевић. Приказ ове свечаности, као и имена потписника, непотпуно су објављени у књизи „Ивањица — хроника моравичког краја“ на стр. 24. и 25.

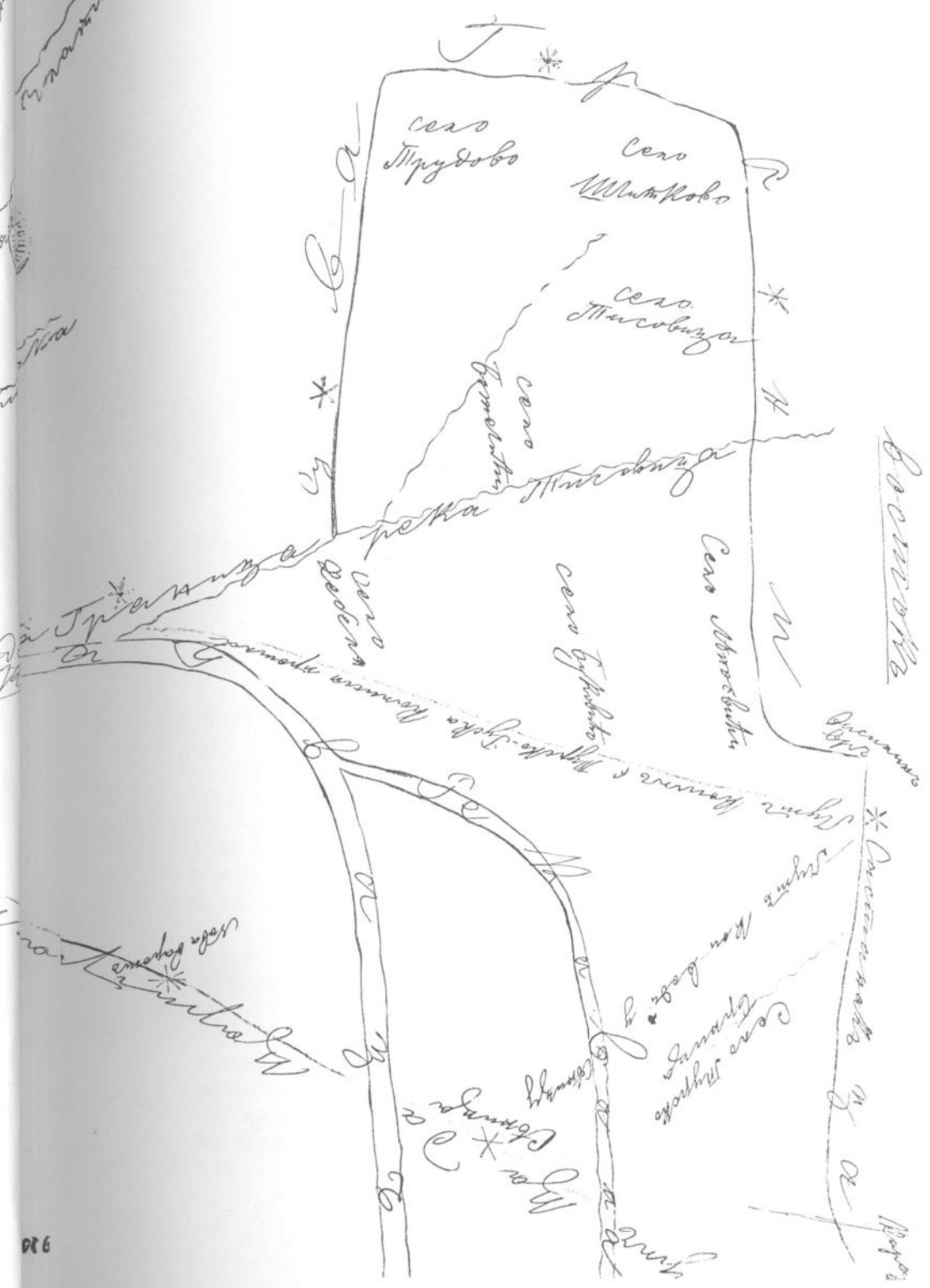

Старовласина села приључена Србији 1834. године
 (Карта према „Тефтеру од чибунa нахије старовласинске за годину 1834.“)

Handwritten notes on the left margin, including the word "панагоу" (panagou).

не...ла препуштена Турској јану ара 1834. године.
ина...ужичног, половина шесте деценије прошлог века)